

19.39x26.89	1	עמוד 30	מזכר	30/04/2018	63556394-1
מכון שלום הרטמן - 57230					

מיכל גוברין

המשמעות האישית והאנושית של זיכרון השואה

פרופ' **מיכל גוברין** היא בת לאיש העלייה השלישית ולאם ניצולת השואה. במכון ון ליר עמדה גוברין בראש קבוצת המחקר הרב-תחומית "העברת זיכרון ובדין", שעסקה במהות זיכרון השואה בעידן שאין בו עוד ניצולים חיים. עם תום עבודת המחקר הכינה הקבוצה תערוכה בשם "מהו זיכרון שבעים שנה אחרי".

בראש צוות נוסף כתבה גוברין "הגדה" להתכנסות ליום השואה, העומדת בסימן "לזכור באחריות/האחריות לזכור". החל מ-2016 מונחלת ההתכנסות על ידי מכון שלום הרטמן בירושלים, ומעגלי התכנסות נערכים בקהילות, בבתי ספר ובמשפחות בכל גוני הציבוריות הישראלית.

בגלל צרכי ההווה. לדוגמא, ההתמודדות של המערב עם בעיית הפליטים. השואה היא אמת מידה של כל עם ועם אם לבושתו וחרפתו ואם לגדולת רוחו. ישנה השאלה הבינלאומית – איך נזכור? ויש השאלה הישראלית – גם שאלת הפליטים וגם המתח בין אשכנזים למזרחיים בו עולה השאלה: האם השואה היא שלי או לא שלי?

"לקבוצה שהקמנו במכון ון-ליר בשם הפרובוקטיבי 'זיכרון ובדין', הנחנו שהזיכרון לא חקוק בבשרינו. שקיבלנו אותו. זיכרון השואה עוצב בידי הנאצים והוא 'נחטף' על ידי התרבות הנוצרית המרטירית שמבוססת על סבל וייסורים. הנוצרים מקדשים את המוות ולא את החיים. יש כאן הבדל מהותי בין המסורות היהדות שמקדשת את החיים כמו בסיפור עקידת יצחק שנעצרת על ידי קול המלאך ויצחק מוחלף בשה. זו אמונה שאין לה צורך בקרבן אדם. זה הבדל תיאולוגי מהותי שאנו לא מרבים לחשוב עליו. במיסה הנוצרית שותים את היין – דמו של ישו, כהזדהות עם הקימה לתחייה של המוות.

"השאלה של היא איך אנחנו נזכור ומאיזה נקודת מבט. האם נמשיך להסתכל על הסבל כמופע אימים מבהיל שגורם לנו פחד ובעתה במבט המוחק את האדם – כך הוקם מוזיאון אושוויץ, או האם יש סיפור על האדם שבתוך הזיכרון – כמו שבא הביתן של יד ושם והפך את הדברים כשהוא מעמיד בתוכו את כל השמות בספר השמות, ואת ציורי הילדים ובא לתת זיכרון אחר. זהו מאבק בין שתי צורות זיכרון. בין שתי מהויות.

"איך נזכור באחריות ואיך נזכור למלא את חובתנו לזכור באחריות – במובן של 'ובחרת בחיים'. לכן, כל אדם חייב להיות בעבודה ומאבק. למשל בפסח, כפי שנאמר 'בשנה הבאה בני חורין' – זהו מאבק מתמשך, וכך גם בכל שבת שאנו מקיימים. היהדות נותנת לעולם את השבת כמאבק שבועי כנגד העבדות. לכולם. לבן ולבת לגר ולעבד – שבת.

"בספרו האחרון 'תימהון', שיצא שבועות לפני מותו, חוזה אהרון אפלפלד את הסערה שמתחוללת בימים האחרונים בין ישראל לממשלת פולין. זהו תיאור נוקב, כמו שאפ־לפלד ידע לכתוב, על משקעי שנאת היהודים המנטאלית וההזדככות המדהימה של אהבת יהודים ואהבת אדם. במהלך כנס של קבוצת המחקר "העברת זיכרון השואה ובדין" אמר: 'הזיכרונות האלה קשורים אצלי בהרבה אהבה, אינסוף אהבה למי שהיה בגטו וראה איך אימהות מקוננות על ילדיהן איך אימהות לא אוכלות אלא רק מאכילות איזו אהבה אינסופית. כמובן הכול היה קטסטרופלי הכלל היה מוות אבל בתוך זה היה המון אהבה איך אנשים הגנו על הוריהם עד הרגע האחרון. כשאני שואל את עצמי מאין הכוחות לכתוב? זה לא מתוך מראות הזוועה אלא מתוך מראות האהבה שהיו שם בכל מקום. ברמה אישית הייתה מסירות נפש בלתי רגילה. המסירות באה לידי ביטוי באמירת מילה טובה לאדם. מעניין לראות שאנשים ידעו באופן אינסטינקטיבי את המילה הנכונה באותו רגע, שלא לדבר על אדם שהושיט לך פרוסת לחם. על סף התהום, על סף המוות, הייתה המון אהבה. הייתה איזושהי אהבה הרבה מעבר לקוד האזרחי. זה מה שספגתי וזה כמובן מה שהבאתי. העולם שלי לא נשאר בדמות תליין ולא בדמות שאי אפשר לתקן. נשארת אדם'.

"אז איך נזכור את השואה? מה ההתגלות שהייתה בליבת השואה ומה אנחנו מצווים לזכור? מה העבירו לנו הניצולים? השואה הייתה תכנית סיסטמית למחיקת האדם – והיהודי היה הפרוטוטיפ לאדם שעמד מול הנאצים. מה היה מולו ומה נזכור? ומאיזה צד נזכור? שאלות שהטרידו אותי ולא נותנות לי מנוח. הזיכרון הוא סובייקטיבי ויש לו תבניות עומק שמשיפיעות על החווה. עד כמה זיכרון השואה צף ועולה גם עכשיו כמעט 80 שנה אחרי המלחמה? הזיכרון בכל העולם ממשיך

התנאים שהובילו להידרדרות ולמדרון החלקלק, איך נזהר מהם? קודם כל – נשמע את הניצולים. הם התובעים מאיתנו לזכור. אנו צריכים לקבל על עצמנו את האחריות לזכור, ולכן אנו מתכנסים פה היום כולנו, ניצולי השמד, לזכור את הקהילות שהיו קודם לשואה. לא רק את המוות אלה את החיים. אנו מדליקים נר. לכל אחד יש זכות לספר את סיפורו – ממזרח וממערב, אשכנזים וספרדים.

"היום, בשנת ה-70 לישראל, יש לזכור את תרומתה של שארית הפליטה להקמת המדינה. את השיעור הגדול ביותר שלי קיבלתי מניצולים. זהו שיעור שיכול לצאת מכאן לעולם כולו – היכולת לקום ולבנות משפחות, זהו כוחנו. הנקמה הייתה לבנות חיים. זוהי נקמה יהודית מופלאה – ובחרת בחיים. כל אחד מוזמן להכניס את הטקסט שלו לזיכרון ולהיות שותף לדרך. מסורת לא נוצרת ביום אחד. הזיכרון שלנו כמו שאמר לנו אפלפלד: 'הייתה שם התגלות של גדולת האדם ברגע השחור מכל, הייתה שם הרבה אהבה'."